ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIS IR SENOJO KELIO VIETA

Gintautas ZABIELA

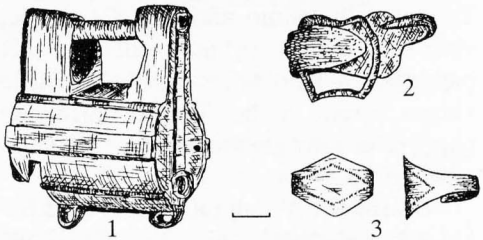
2000 m. LII pradėjo antrą nepertraukiamų Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių r., Anykščių sen.) tyrinėjimų dešimtmetį (pirmojo dešimtmečio tyrinėjimų rezultatai trumpai susumuoti *ATL 1998 ir 1999 metais,* V., 2000, p. 141–143). Kasinėjimai truko nuo liepos 10 d. iki rugpjūčio 25 dienos. Visos lėšos tyrinėjimams buvo gautos iš rėmėjų: UAB „Kelionių panorama", AB „Anykščių vynas", Anykščių savivaldybės, Anykščių darbo biržos. Tyrinėta piliakalnio aikštelės ŠV pusėje, visai šalia mažojo pylimo, piliakalnio R papėdėje esančio senojo kelio liekanose abipus Vorelio upelio, fiksuota antrajame papilyje iškasto griovio elektros kabeliui stratigrafija.

Svarbiausi tyrinėjimo darbai tradiciškai vyko piliakalnio aikštelėje. Čia ištirti du bendro 200 m^2 plotai. Šeimyniškėlių piliakalnis šiuo metu yra plačiausiai kada nors tyrinėtas Lietuvos piliakalnis (bendras 1673 m^2 plotas ir vientisa 73x20 m dydžio teritorija aikštelėje). Tai leidžia jį laikyti geriausiai pažįstamu Lietuvos piliakalniu. 2000 m. tyrinėjimai leido surinkti ir svarbių detalių apie jame stovėjusios medinės pilies gynybinių sienų konstrukciją. Ankstesniam (manoma, Vorutos pilies) laikotarpiui skiriamame sluoksnyje, per 2–3 m nuo dabartinio aikštelės pakraščio aptiktos net 5 didelės – iki 50–60 cm skersmens stulpavietės, kuriose stovėjo iki 1,15 m gylio įkasti mediniai stulpai. Visi jie buvo išsidėstę tiesioje linijoje, atstumai tarp stulpų siekė 1,8–2,4 m. Šie stulpai iš išorės rėmė iš gulsčių rąstų statytą gynybinę sieną, kuri iš vidinės pusės buvo tvirtinama skersiniais rąstais bei nedideliu suplūkto molio pylimėliu. Rekonstruojant pilį, dar nesupuvę rąstai buvo išrauti, stulpavietės užverstos akmenimis bei užplūktos moliu. Virš esamo paviršiaus buvo suneštas ir supiltas iki 1,1 m storio gryno molio sluoksnis, kuris suformavo dabar matomą aikštelės paviršių. Vėliau ant jo buvo pastatyta didesnė medinė pilis, kurią pagal įvairius radinius galime datuoti XIV a. pabaiga – XV a. pradžia. Kai kurie tyrimų metu aptikti reti radinėliai leido rekonstruoti kai kuriuos vėlesnės medinės pilies statybos aspektus. Molis buvo kasamas iš gilinamų bei platinamų griovių mediniais kastuvais su geležiniais apkaustais. Vienas toks kastuvas sulūžo ir jo lenkto 11,6x2,6 cm dydžio apkausto fragmentą pavyko aptikti supiltame molyje. Molį iš kasamų griovių greičiausiai išnešdavo moterys. Jau tilto vietoje tyrinėtame plote, molyje aptiktas žalvarinis, 2 cm skersmens moteriškas žiedas keturkampiu skydeliu ir užkeistais galais (9:3 pav.). Šalia mažojo pylimo tyrinėtose vietose būta gyvenamųjų patalpų. Nors jų žymesnių liekanų dėl XX a. pirmoje pusėje vykdytų intensyvių piliakalnio arimų aptikti nepavyko, kai kurie radiniai leidžia nustatyti net jose gyvenusių žmonių veiklos pobūdį. Pirmiausia tai net du geležiniai žalvariu dengti statinėlės formos 1,6 cm aukščio, 1,8–1,95 cm skersmens svoreliai, kurių svoris yra po 20 g. Jie naudoti svirtinėse svarstyklėse svarstyti brangiajam metalui – greičiausiai sidabrui. Abu svoreliai

rasti vienas netoli kito, tai liudija, kad šioje piliakalnio dalyje gyveno pirklys arba muitininkas. Tai, kad aikštelės dalis buvo gyvenama, patvirtina ir į įžemį iki 80 cm įgilinta 1,2 skersmens apvali ūkinė duobė, užpildyta pilkai gelsvu smėliu su degėsiais, paskirais akmenimis bei didesniu kiekiu puodų šukių (jų rasta 43 vienetai – 62% visos tyrinėjimų metu aptiktos keramikos). Iš kitų radinių pažymėtinas vėlyvuose piliakalniuose retai aptinkamas dirbinys – 8,6 cm ilgio, 3,6x5 mm storio koteliu kaulinė adata ar adiklis su 6x2,6 mm dydžio ovalia skylute. Taip pat rastas geležinis ovalus skiltuvas keturkampiu 6,6x2,5 cm dydžio, 7,4 mm storio lankeliu, žalvarinis 1,2x1,3 cm skersmens žvangutis nulūžusia ąsele, X formos išpjova, aplink ornamentuota dviguba linija, taip pat linija palei išpjovas bei smulkūs geležiniai ir žalvariniai dirbinių fragmentai. Tyrinėtame plote aptikta labai nedaug masinės medžiagos: keramikos bei gyvulių kaulų. Iš viso surinktos 69 žiestos puodų šukės, tarp kurių tik 6 pakraštėliai ir 4 dugnai. 21 šukė (30%) ornamentuota įprastu keturkampių įspaudėlių ornamentu.

Kartu su piliakalnio aikštelės tyrinėjimais vyko ir senojo kelio vietos šalia piliakalnio tyrimai. Abiejuose Vorelio upelio krantuose ištirti du bendro 75 m^2 dydžio plotai. Tai buvo pirmieji platesni senojo kelio vietos tyrinėjimai Lietuvoje. Čia ketinama atkurti senąjį tiltą per Vorelio upelį. Jo dešiniajame krante, paviršiuje, skersai aiškiai matomo (iki 3 m aukščio bei apie 20 m pločio ties pagrindu) senojo kelio pylimo, šalia 1997 m. tyrinėto ploto 1, buvo daromas 15 m ilgio pjūvis (plotas 2). Iki 3,5 m aukščio kelio pylimas buvo supiltas iš molio per daugelį kartų (mažiausiai 8 aukštinimo etapai). Jo tvarkymo, remonto ar didinimo etapus tarpais žymėdavo užpilto žvyro sluoksneliai. Tai liudija, kad jau XIII–XIV a. Lietuvoje bent jau stambių pilių aplinkiniai keliai buvo prižiūrimi ir tvarkomi. Jokių archeologinių radinių kelio pylimo sluoksniuose neaptikta.

Vorelio kairiajame krante padarytas natūralia laikytos kalvelės, į kurią nuo kelio pylimo per Vorelį senovėje rėmėsi medinis tiltas, 15 m ilgio pjūvis (plotas 3). Viršutiniame sluoksnyje šioje vietoje aptiktas vienas rečiau pasitaikantis radinys –

9 pav. Radiniai iš Šeimyniškėlių piliakalnio pašlaitės ploto 3. *A. Zabielienės pieš.*
Fig. 9. Finds from the area 3 of the foot of the slope of Šeimyniškėliai hill-fort.

beveik sveika, perdegusi 5 cm ilgio, 2,7x2,7 cm skersmens, 81 g svorio geležinė cilindrinė spyna apvaliu korpusu (9:1 pav.), į šią vietą patekusi greičiausiai iš ardomo papilio kultūrinio sluoksnio. Iš ten pat turėtų būti kilusi ir panašiame gylyje rasta geležinė aprūdijusi su plokštele ir jos gale esančiu užkabinimu 4,2x2,3 cm dydžio diržo sagtis profiliuotais šonais (9:2 pav.). Šios vietos tyrimai parodė, kad ši kalvelė supilta kasant griovį tarp piliakalnio ir antrojo papilio, kurio vietoje šiuo metu yra kolektyviniai sodai. Iki 3 m storio, mažiausiai per 3 kartus supiltas molio sluoksnis, sparčiai sto-

rėjantis upelio link, liudija apie didžiulius žemės kasimo darbus, kurie vyko ruošiant vietą medinei piliai bei ją tvirtinant.

Metalo detektoriumi žvalgant piliakalnio ŠR papėdę į V nuo senojo kelio, vietos paviršiniame sluoksnyje aptikti du pilies laikotarpiui skiriami radiniai. Tai 6,6 cm ilgio, 20 g svorio geležinis įtveriamasis arbaletinės strėlės antgalis 3,7 cm ilgio plunksna ir geležinės cilindrinės spynos 4,4 cm ilgio fragmentas (užkabinimas su plokščia įleidžiama į korpusą dalimi).

Iškasus 180 m ilgio, 25 cm pločio, iki 80 cm gylio griovį elektros kabeliui, antrajame piliakalnio papilyje buvo užfiksuota jo stratigrafija. Griovys buvo kasamas papilio ŠR dalyje, apardytoje anksčiau tiesiant kelią, tad jokių kultūrinių sluoksnių jame neaptikta. Griovio tyrimai patvirtino jau anksčiau padarytą išvadą, kad antrajame papilyje kultūrinis sluoksnis yra išlikęs fragmentiškai (greičiausiai buvusių pastatų vietose).

Praėjusių vienuolikos sezonų Šeimyniškėlių piliakalnio ir jo aplinkos tyrinėjimai rodo, kad Viduramžių Lietuvos medinės pilys buvo sudėtingas objektas, kurį geriau pažinti galima tik po labai nuodugnių tyrinėjimų. Kadangi Šeimyniškėlių piliakalnis šiuo metu yra geriausiai ištirtas, tai tinkamiausia vieta tęsti tokius darbus.

ŠEIMYNIŠKĖLIAI HILL-FORT AND THE LOCATION OF THE ANCIENT ROAD

In 2000 the LIH in Šeimyniškėliai (Eastern Lithuania, Anykščiai district) hill-fort has investigated the area of 200 m^2 and found the remains of the fortifications of the 13th–14th centuries, single finds of the 13th–14th centuries. In the north-east side of the foot of the hill-fort the total area of 75 m^2 has been investigated in the place of the former ancient road and the bridge across the Vorelis river, the earthworks of up to 3.5 m thick have been found, clay layers mostly, marking the separate stages of the road improvement.

VIEŠKŪNŲ PILIAKALNIS IR PAPĖDĖS GYVENVIETĖ

Gintautas ZABIELA

Viešk ūnų piliakalnis yra vienas geriausiai išlikusių Lietuvos piliakalnių, nors XX a. ir nukentėjęs nuo žmonių veiklos. Piliakalnis stūksojo visai šalia Kauno, ant Nemuno kranto, bet ilgą laiką buvo nežinomas. Pirmuosius duomenis apie jį randame 1937 m. Lietuvos žemės vardyne. „Šuneliškės. Kalnas–piliakalnis, apie 2 ha ploto. Šiaurinėje pusėje viešk elio. Priklauso prie XII forto <...>. Yra pasakojama, būk čia vaidinasi. Vidurdieniais vaikščiojanti plika moteris ir gąsdinanti piemenis“ (dėkingas dr. V. Vaitkevičiui už šios žinutės nurodymą – G. Z.). 1961 m. piliakalnį paminėjo kraštotyrininkas Balys Buračas, tačiau surado tik 1991 m. mokytojas Dobilas Juška. Po to jis pradėtas minėti archeologinėje literatūroje. Patvenkus Nemuną ir susidarius Kauno marioms, vanduo pradėjo skalauti piliakalnio kalvos P papėdę, kurioje iki 10 dešimtmečio pabaigos susidarė iki 10 m aukščio